

ням культурного контексту певної спільноти; вміння виконувати танцювальні композиції зі застосуванням всього спектру вивчених технік; вміння сприймати, цінувати та критично оцінювати танцювальні композиції. Такий тривекторний принцип сприяє гармонійному розвитку творчої особистості, культивуючи естетичне сприйняття краси танцювального мистецтва як засобу спілкування.

У перспективі подальших досліджень планується більш детальне вивчення методів художньо-естетичного виховання засобами танцювального мистецтва в окремих провінціях Канади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Терешенко Н. Місце танцю в системі естетичного виховання. АРКАДІЯ. Одеса, 2014. № 3(40). С. 56-61

2. Arts Education 10,20,30. A Curriculum Guide for the Secondary Level. Regina: The Ministry of Education, 1996. 463 p.

3. Arts Education. Quebec Education Program. Quebec: The Ministry of Education, Recreation and Sports, 2008. Chapter 8. P. 330-399

4. Foundation for the Atlantic Canada Arts Education Curriculum. Halifax: Atlantic Provinces Education Foundation, 2001. 75 p.

5. Grades 9 to Grade 12 Dance Framework. Manitoba Curriculum Framework and Outcomes. The Government of Manitoba, 2015. 106 p.

6. Kindergarten to Grade 8 Dance Framework. Manitoba Curriculum Framework and Outcomes. The Government of Manitoba, 2011 102 p.

7. The Ontario Curriculum. Grades 1-8: The Arts Toronto: The Ministry of Education, 2009. 212 p.

8. The Ontario Curriculum. Grades 9-10: The Arts Toronto: The Ministry of Education, 2010. 124 p.

9. The Ontario Curriculum. Grades 11-12: The Arts Toronto: The Ministry of Education, 2010. 388 p.

УДК 378.18

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСНОВИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Коваль М.С., аспірант кафедри педагогіки
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті зосереджено увагу на соціокультурній основі самореалізації особистості в суспільстві, котре постійно змінюється. Зауважується, що потреба в самореалізації з'являється з прагнення до самореалізації та самоідентичності. Автор розглядає проблему самореалізації обдарованої особистості через соціокультурну детермінацію, оскільки самореалізація передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом докладання адекватних зусиль, спрямованих на розкриття індивідуальних та особистісних потенціалів. Закцентовується на самореалізації обдарованих студентів в освітньо-виховному середовищі вищого навчального закладу як складника трансформаційного суспільства.

Ключові слова: самореалізація, самоідентичність, становлення особистості, обдаровані студенти, здібності.

В статье сосредоточено внимание на социокультурной основе самореализации личности в обществе, которое постоянно меняется. Отмечается, что потребность в самореализации появляется из стремления к самореализации и самоидентичности. Автор рассматривает проблему самореализации одаренной личности через социокультурную детерминацию, поскольку самореализация предполагает сбалансированное и гармоничное развитие различных аспектов личности путем приложения адекватных усилий, направленных на раскрытие индивидуальных и личностных потенциалов. Делается акцент на самореализации одаренных студентов в образовательно-воспитательной среде высшего учебного заведения как составляющей трансформационного общества.

Ключевые слова: самореализация, самоидентичность, становление личности, одаренные студенты, способности.

Koval M.S. THE SOCIOCULTURAL BASES OF A PERSONALITY'S SELF-REALIZATION IN TRANSFORMATION SOCIETY

The article focuses on the sociocultural basis of the personality's self-realization in a constantly changing society. It is noted that the need for self-realization comes from the desire for self-realization and self-identity. The author examines the problem of self-realization of gifted personality through the sociocultural

determination, since self-realization involves the balanced and harmonious development of various aspects of personality by applying adequate efforts aimed at disclosing individual and personal potentials. It focuses on the self-realization of gifted students in the educational and educational environment of a higher educational institution as an integral part of a transformational society.

Key words: *self-realization, self-identity, formation of personality, gifted students, abilities.*

Постановка проблеми. Одним із найважливіших ресурсів суспільства є його інтелектуальний потенціал, представлений соціалізованими соціально-рольовими групами, що знайшли своє місце в житті, повною мірою реалізували власні творчі здібності й професійні можливості. Саме вони є головним рушієм прогресу в усіх сферах діяльності суспільства й держави. Здатність до збереження і примноження інтелектуального потенціалу є визначальним чинником розвитку суспільства, що існує в умовах глобалізації та інформатизації XXI століття. Тому одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні має бути постійна підтримка обдарованої молоді й теоретико-методологічне розроблення проблеми обдарованості у вітчизняній науці.

У нових соціально-економічних умовах розвитку нашого суспільства вивчення психології обдарованих студентів стає одним з пріоритетних наукових напрямів. Характеризуючи сучасний соціальний стан в Україні, необхідно відзначити, що багаторічна кризова ситуація негативно відбивається на освітньому та інтелектуальному рівні населення країни.

Підтримка й соціалізація обдарованих студентів має стати пріоритетним завданням суспільства та держави.

Обдарованим студентам, розвиток і становлення яких відбувається в цей час, доведеться вирішувати проблеми XXI століття, тому необхідно виявити найбільш значимі й сформулювати ті вимоги до обдарованої особистості, її соціально-психологічних і духовних ресурсів, котрі дадуть їй можливість реалізувати свій потенціал на користь суспільства.

Криза техногенної цивілізації породила екологічні проблеми, криза культури, криза духовного досвіду людства викликала кризу смислів людського існування. У центрі проблем, котрі будуть вирішувати творчо обдаровані люди, виявляться проблеми духовні, проблеми сенсу людського існування. Затребуваним стане досвід духовної діяльності у сфері культури, здатність до відкриття смислів, фіксації їх у мовленні повсякденного спілкування, науки, мистецтва, філософії та сприяння в набутті цих смислів іншими людьми. Розвиток суспільства може бути забезпечений особистостями з яскраво вираженими потребами в пошуку, здатності ризикувати, прагненні

до свободи, орієнтованими на діловитість, відповідальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В. Шадриков, Н. Калачова, Д. Богоявленська відзначали, що на сучасну систему освіти покладається відповідальність щодо підтримки обдарованих студентів, що передбачає осмислення цінності максимального виявлення можливостей талановитих учнів, які життєзберігають застосування їхніх інтелектуальних здібностей, при цьому не порушуючи їхнього психічного здоров'я [7, с. 3].

Постановка завдання. Мета статті – розглянути проблему самореалізації обдарованої особистості через соціокультурну детермінацію, оскільки самореалізація передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом докладання адекватних зусиль, спрямованих на розкриття індивідуальних та особистісних потенціалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистість характеризується не тільки тим, чого вона хоче, до чого прагне, а й тим, що вона може. Закономірності розвитку здібностей, так само як і розвитку потреб, мотивів, цілей, не можуть бути зрозумілі без аналізу життєдіяльності особистості в суспільстві. У психологічних дослідженнях здібності, як відомо, розглядаються не самі по собі, а щодо певних видів діяльності. Існують різні точки зору щодо здібностей, їх розвитку. Але більшість із них сходяться в одному: коли йдеться про здібності, маються на увазі деякі психологічні властивості індивіда, що мають стосунок до успішності виконання певних видів діяльності. Обдарованість розглядається і як передумова спеціальних здібностей, і як якісно-своєрідне їх поєднання, а талант – як вищий рівень розвитку обдарованості. Але талант характеризується не тільки якісно-своєрідним поєднанням здібностей. Він іманентно пов'язаний з високим рівнем спрямованості особистості; в її розвитку схильність перетворюється в пристрасне служіння обраним видам діяльності, в життєву мету. Загальний принцип – розглядати розвиток особистості в системі суспільних відносин, які реалізуються в її діяльності і в її взаємодії з іншими людьми, на нашу думку, повинен бути послідовно застосований також і в дослідженнях здібностей [8].

У вітчизняній психології ідеї самореалізації та самопізнання відображено у працях С. Рубінштейна («зовнішне через внутрішнє»), А. Леонтьєва («внутрішнє через зовнішнє»), Л. Виготського («людина ззовні опановує себе»). Різні на перший погляд принципи поєднані спільними підходами, що виявляються в системності й розвитку, взаємодії людини з навколишнім середовищем. Такі підходи дали змогу виокремити основні характерні ознаки самореалізації особистості, що полягають у відображенні людиною свого існування, свого світогляду, цілісності особистості.

У науковому дискурсі категорія й проблематика самореалізації якнайповніше вивчалася в психології та, зокрема, в гуманістичній психології (А. Маслоу). Так, сама сутність людини спонукає її до творчості й особистого зростання, а проблеми та деформації особистості є наслідком несприятливих соціальних обставин, що перешкоджають цьому зростанню (К. Роджерс). Сутність проблеми самореалізації дослідники вбачали як індивідоцентристську (на-вколишнє середовище підпорядковується бажанням і вимогам індивіда).

Ми розглядаємо проблему самореалізації через соціокультурну детермінацію.

Процес самореалізації студентів багато в чому визначається націленістю вишівської практики на повноцінний розвиток особистості як найважливішого завдання вищої школи. Тобто вихідною цінністю для вищої школи має стати особа, яка розвивається, яка вже існує, розгортає свої життєві устремління і плани в просторі й часі [12, с. 33–36].

Потреба в самореалізації з'являється з прагнення до самореалізації та самоідентичності [5]. Ми розглядаємо процес самореалізації студентів вищих навчальних закладів у двох напрямках: як основу самовизначення особистості майбутнього фахівця; як критерій ефективності підготовки до життя в соціумі.

Самореалізація може бути визначена як форма, в якій проявляється самоорганізація людини як відкритої психологічної системи. Причинна детермінація самореалізації зумовлена самим фактом відкритості психологічних систем: відкритість є не частковою ознакою системи, а умовою її існування [3]. Самореалізація полягає в здійсненні можливостей розвитку «Я» за допомогою власних зусиль, спільної діяльності та співтворчості з іншими людьми (ближнім і далеким оточенням), соціумом і світом загалом. Самореалізація передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом докла-

дання адекватних зусиль, спрямованих на розкриття індивідуальних та особистісних потенціалів [6].

Найбільш важлива концепція, яку гуманістичні психологи взяли з екзистенціалізму, – це концепція становлення. Значний внесок у реалізацію цієї ідеї зробили А. Маслоу та К. Роджерс. На їхню думку, основним джерелом людської діяльності вважається безперервний рух людини до самоактуалізації, прагнення до самовираження, самоусвідомлення.

А. Маслоу виділив ієрархічну структуру основних потреб, котрі становлять мотиваційну сферу особистості. На нижньому щаблі знаходяться фізіологічні потреби. Далі слідує потреба в безпеці, забезпеченості та стійкості; потреба в любові й почуття належності; потреба в самоповазі та повазі до інших.

Вищим проявом людського становлення А. Маслоу вважає потребу в самоактуалізації (поняття, введене К. Гольдштейном), яку він визначає як повне використання талантів, здібностей, можливостей. Людина повинна бути тим, чим вона може бути. А. Маслоу зауважує, що справжня творчість проявляється в людини не тільки в мистецтві або науці, а й у повсякденному реальному житті, щоденному виборі життєвих ситуацій. Батько, спортсмен, студент, викладач або робітник біля верстата – всі можуть актуалізувати свій потенціал, виконуючи щонайкраще те, що вони роблять; специфічні форми самоактуалізації дуже різноманітні. Саме на цьому вищому рівні ієрархії потреб люди відрізняються один від одного [10].

Перед сучасною вищою школою поставило завдання максимального розкриття й розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення й самореалізації. Нова українська школа має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості й талантів. В Україні прийнято низку законів і програм (зокрема Закон України «Про освіту» (1996 р.), Цільова комплексна програма «Вчитель» (1996 р.), Національна програма «Діти України» (2001 р.), Указ Президента України «Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001–2005 роки» (2001 р.), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.), Концепція державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006–2010 роки (2007 р.) тощо), спрямованих на створення

загальнодержавної мережі навчальних закладів для обдарованої молоді [2, с. 2].

Обдарованість студентів розглядається нами як система, що характеризується динамікою й цілісністю, співвідноситься певною мірою з якісними характеристиками інтелекту, визначається антропологічними цінностями, які формують потреби, в тому числі специфічні потреби обдарованої людини. Серед особистісних характеристик, що обумовлюють розвиток здібностей обдарованих студентів, ми виділили їхні повсякденні уявлення про можливості розвитку свого інтелекту й особистості. Особі притаманні суб'єктивні переживання самореалізації в різних видах діяльності [4].

Аналізуючи проблему особового розвитку в соціально-психологічному аспекті, А. Маслоу розробив ієрархічну теорію потреб, розташувавши їх у висхідному порядку – біологічні, екзистенціальні, соціальні, престижні й духовні. Він уважає, що потреба в самореалізації – це, по суті, потреба стати особою, бо тільки там, де починаються вищі духовні потреби, починається особа. Ж.Ж. Руссо свого часу висунув ідею про «подвійне» народження особи. На рівні першого народження – особа, кожен індивід. На цьому етапі особа, актуалізуючись у рамках структури самосвідомості, що задається суспільством, виявляє велику залежність від оцінок інших людей. Друге народження особи пов'язане з формуванням світогляду на основі самопізнання, з орієнтацією на пошук і реалізацію смислових орієнтирів, з наявністю активної волі, що забезпечує індивідові готовність здійснювати вчинки.

Відомий американський психолог і філософ А. Маслоу розробив оригінальну концепцію самореалізації (автор використовував термін «самоактуалізація») та дослідив сутнісні характеристики цього явища. На думку вченого, всі самоактуалізовані люди залучені до якоїсь справи, вони віддані цьому процесу, і це є для них свого роду призначенням. Вони займаються своєю улюбленою справою, яка є для них покликанням долі, а тому зникає розподіл «праця-радість». Кожна людина присвячує своє життя пошуку певної цінності (красі, істині, справедливості тощо). Такі цінності автор називає буттєвими (Б-цінності). Вони входять у структуру самоактуалізації та виступають як потреби особистості (мета-потреби).

У статті «Самоактуалізація» (1967 р.) А. Маслоу [13] запропонував вісім шляхів, які приведуть людину до самоактуалізації:

1. Самоактуалізація передбачає повне та безкорисливе переживання з повним зосередженням і зануренням. Це момент, коли

«Я» реалізує самого себе, тому потрібно повністю відкинути свої комплекси й сором'язливість.

2. Людина має уявити своє життя як процес постійного вибору. Завжди є момент вибору: просування чи відступ. Самоактуалізація – це неперервний процес, який передбачає багаторазові окремі вибори, які або надають людині можливості зростання та розвитку, або гальмують її життєве просування.

3. Поняття «самоактуалізація» передбачає наявність «Я», яке може актуалізуватися. Тобто кожна людина – це особистість зі своїм певним характером, темпераментом та індивідуальними особливостями. Тому дуже важливо передусім прислухатися до самого себе, бути незалежним і надавати собі можливість реалізовувати своє власне Я.

4. Уміння брати на себе відповідальність – великий крок до самоактуалізації. Коли людина має певний сумнів, дуже важливо при цьому бути чесним і правдивим перед самим собою.

5. Усе зазначене вище (переживання без критики, можливість вибору, прислуховування до себе самого, прийняття відповідальності) забезпечує кращий життєвий вибір, який забезпечує максимальний розвиток і самоактуалізацію особистості.

6. Самоактуалізація – це не тільки кінцевий стан або результат, а й процес актуалізації своїх можливостей. Як приклад, самоактуалізацією може бути розвиток розумових здібностей за допомогою інтелектуальних занять. Отже, самоактуалізація – «це праця заради того, щоб зробити добре те, що людина хоче зробити».

7. Вищі переживання є моментами самоактуалізації. Майже кожна людина відчуває ці переживання, але не кожна усвідомлює це. У процесі переживання людина розкриває себе, свої здібності, можливості, якості.

8. Знайти самого себе, визначити свою життєву мету – все це потребує викриття власної психопатології. Для цього людині потрібно виявити свої захисти й зуміти подолати їх [9, с. 16–22].

С. Рубінштейн виділяє в людини як суб'єкта життя два основні її способи існування і два ставлення до життя. Перший спосіб існування являє собою життя в умовах, що склалися, повсякденного побуту, що не виходить за межі безпосередніх життєвих зв'язків. У цих умовах соціальна регуляція у вигляді норм моральності визначає саморегуляцію поведінки індивіда. Другий спосіб існування пов'язаний із появою рефлексії, коли людина стає здатною займати позицію мовби поза процесом життя, дивитися на неї мовби збоку. Свідомість

виступає тут як прорив, як вихід з повного поглинання безпосереднім процесом життя для вироблення відповідного ставлення до неї, заняття позиції над нею, поза нею, для думки про неї з метою побудови етичного людського життя на свідомій основі. З появою рефлексії починається філософське осмислення життя, бо із цієї миті виникає проблема «ближнього» й «дальнього», проблема співвідношення, взаємозв'язки, безпосереднього, неусвідомленого ставлення людини до життя й опосередкованого через «дальнє», усвідомленого ставлення. Філософська рефлексія припускає усвідомлене зіставлення стихійного потоку буденного життя з тим або іншим ідеалом, що приймається за дороговказну зірку, «життєвий маяк», проходження якого й робить життя індивіда духовно осмисленим [11].

Висновки з проведеного дослідження. Сучасна організація навчального процесу у ВНЗ [1, с. 5] передбачає зміщення акценту освіти на становлення досвіду, творчого, особистісного ставлення до соціуму, розвиток перетворювальних можливостей обдарованих студентів. Навчальна та науково-дослідна діяльність створює умови для реалізації особистості студентів як цілісності в усіх її проявах, виступає як засіб реалізації й розвитку творчого потенціалу студента, що виражається в прагненні пізнати суб'єктивно або об'єктивно нові факти, використовуючи теорію наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адакин Е.Е. Теория и методика развития творческого потенциала студентов вуза: автореф. дисс. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Кемерово, 2006. 28 с.
2. Антонова О.С. Теоретико-методологичні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2008. 38 с.
3. Галажинский Э.В. Системная детерминация самореализации личности: дисс. ... докт. психол. наук: спец. 19.00.01. Томск, 2002. 320 с. URL: <http://www.dslib.net/obwaja-psixologia/sistemnaja-determinacija-samorealizacii-lichnosti.html>.
4. Захарова Н.С. Субъектно-личностные аспекты адаптации одаренных студентов к обучению в высшей школе. URL: <http://emissia.org/offline/2013/1991.htm>.
5. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самосознание. Москва: Политиздат, 1984. 335 с.
6. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности (Основные сферы жизнедеятельности): дисс. ... докт. психол. наук: спец. 19.00.01. Санкт-Петербург, 2001. 398 с. URL: <http://lib.ua-ru.net/diss/cont/122319.html>.
7. Кулемзина А.В. Отношения: одаренный ребенок – образовательная система. Лучшие страницы педагогической прессы. 2002. № 6. С. 71–78. URL: <http://si-sv.com/publ/6-1-0-286>.
8. Ломов Б.Ф. Методологичні та теоретичні проблеми психології. Москва: Наука, 1984. 324 с.
9. Мильчевська Г.С. Психолого-педагогічні підходи до вивчення проблеми особистісної самореалізації старшого підлітка. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2012. № 7 (25). С. 16–22.
10. Румянцева О.М. Ценностные ориентации как фактор самореализации личности в спорте: дисс. ... канд. психол. наук: спец. 19.00. Москва, 2001. 174 с. URL: <http://www.disscat.com/content/tsennostnye-orientatsii-kak-faktor-samorealizatsii-lichnosti-v-sporte>].
11. Філософія / під ред. Л.Г. Кононовича, Г.И. Медведєва. Ростов-на-Дону: Фенікс, 1998. 278 с.
12. Шутенко Е.Н. Проблема самореализации в вузовском обучении. AlmaMater (Вестник высшей школы). 2011. № 7. С. 33–36.
13. Masloy A. Self-actualizing and Beyond. Challenges of Humanistic psychology. NY., 1967.